

ELŐSZÓ A KÉT FOLYÓIRAT-TÖRTÉNETI KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉSHEZ

A szlovén Beletrina Akadémiai Kiadó felkérésére lengyel, litván, osztrák, szlovén és olasz partnerekkel együtt vettünk részt a *Kelet-európai irodalmi folyóiratok 1945–2004: A határok tesztelése és a demokratizálódás útjának egyengetése* című projektben.¹ A kutatás célja volt egyrészt megvizsgálni a folyóiratok szerepét az 1945 és 2004 – tehát a második világháború vége és az Európai Unióhoz való csatlakozásunk – közötti időszakban. Másrészt feltérképezni a kelet-közép-európai folyóiratok közötti kapcsolatokat a rendszerváltás előtti és utáni időszakban. Harmadrészt megerősíteni a már meglévő együttműködéseket, illetve létrehozni egy olyan közép-keleti-európai folyóirat-hálózatot, amelynek a későbbiekben is nagy szerepe lehet a „demokratizálódás útjának egyengetésében”. Derridát idézve „demokratának lenni annyi, mint elismerni, hogy soha nem élünk eléggé demokratikus társadalomban” (*Le Monde*). Filozófusnak, irodalmárnak vagy szerkesztőnek lenni pedig annyi, mint tenni azért, hogy a társadalom még demokratikusabb legyen.

Amikor a felkérést – Rudaš Jutka (Maribori Egyetem) közvetítésével – megkaptam, egyértelmű volt számomra, hogy a Pécsi Tudományegyetem mellett a *Jelenkor* folyóirat és Ágoston Zoltán főszerkesztő legyen az egyik partnerünk. A *Jelenkor* folyóirattal és az akkor még Csordás Gábor által Pécsen működtetett *Jelenkor* Kiadóval már a kilencvenes évek elejétől több közös programot szerveztünk. Az Európa Kulturális Fővárosa projekt keretében 2007 és 2010 között rendszeresen tartottunk felolvasóesteket és folyóirat-találkozókat, amelyekre a magyarországi, valamint a szlovén, horvát, szerb, vajdasági és erdélyi szerzőkön túl szerkesztőket is meghívtunk. A *Jelenkor* folyóirattal közösen szerveztük ugyanebben az időszakban a berlini Literarisches Colloquium kezdeményezésére a *Literature on the Road* programot (Belgrád és Pécs, 2010. szeptember, Symposium), amelynek szintén az volt a célja, hogy párbeszédet kezdeményezzen az európai határokon innen és túl élő szerzők és szerkesztők között.²

A *Kelet-európai irodalmi folyóiratok 1945–2004* kutatási program keretében az előadások és az angol nyelvű tanulmánykötet mellett egy vándorkiállítás is szerveztünk, amely végigjárta a programban részt vevő városokat – Ljubljana, Bielsko-Biala, Salzburg, Pécs, Vilnius, Trieszt.³ Az előadások és a kötetben megjelenő angol nyelvű szövegek elsősorban a kutatóknak száltak, a kiállítás viszont a nagyközönségnek szerette volna bemutatni az egyes országok folyóirat-kultúráját. Minden partnerintézmény két előadást tartott (2022–2023), két szöveget publikált a kötetben (2024), egy folyóirat-szerkesztővel készített interjút (2024), két folyóiratot javasolhatott a kiállításra, és készíthetett egy listát az adott időszakban megjelenő folyóiratokról. Szlovénia esetében a kutatók a *Nova Revija* és a *Mladina* folyóiratokat, Lengyelország esetében az emigrációban megjelenő *Kultura*, az underground kiadványok közül a *Zapis*, valamint az 1980-as években a különböző szubkultúrákhoz és rajongói körökhöz kapcsolódó magazinok közül a *Brulion* és a *Czas Kultury* magazinokat

¹ A LITMAG 1945–2004 projektben részt vevő intézmények – Beletrina Akadémiai Kiadó, Kortárs Történelmi Múzeum, Koperi Tudományos és Kutatóközpont (Szlovénia), Bielsko-Bialai Egyetem (Lengyelország), Pécsi Tudományegyetem (Magyarország), Vilniusi Emlékmúzeumok Igazgatósága – Venclovas Múzeum (Litvánia), Salzburgi Egyetem (Ausztria), Trieszti Egyetem (Olaszország).

² Thomas Geiger, Inga Niemann (szerk.) (2010): *European Borderlands – Literature On The Road*. Ford. Ilma Rakusa. Berlin, Literarisches Colloquium.

³ Az előadások, valamint a kiállítással kapcsolatos információk megtekinthetők a projekt honlapján: <https://litmag.eu/>

választották. A német nyelvű folyóiratok esetében az NDK-ban megjelenő független irodalmi folyóiratokra (1979–1989) esett a választás, ezen belül pedig a Paul Celan *Radix*, *Matrix* című versére rájátszó *Radix-blätter* (szerk. Stephan Bickhardt, Ludwig Mehlhorn) folyóira. A litván folyóiratok közül a *Pergalė* és a *Sietynas*, az olasz folyóiratok közül pedig a *La Battana*, a *Zaliv* és a *Most* került be a kiállításba. A magyar folyóiratok közül a *Jelenkor*, valamint a Papp Tibor és Nagy Pál által szerkesztett párizsi *Magyar Műhely* folyóirat jelent meg a kiállításon, ám közreadtunk egy nem teljes, de terjedelmes – a jelentősebb lapok mellett szamizdat periodikákat és diáklapokat is említő – folyóiratlistát, amelyek még így is csupán metszetét adják a magyar folyóirat-kultúrának.

A magyar nyelvű folyóiratok szemlézésekor szempont volt, hogy ne csupán a magyarországi, hanem a határon túli magyar nyelvű periodikák közül is válogassunk. Ezért kerestem meg Ladányi Istvánt, az *Ex Symposion* szerkesztőjét, akinek ráadásul nemrégiben jelent meg a lapelődrről, az *Új Symposion*ról szóló monográfiája. Ugyanígy céllal vettem fel a kapcsolatot Demeter Zsuzsával, a *Helikon* (az egykori *Utunk*) folyóirat szerkesztőjével, valamint Balázs Imre Józseffel és Rigán Lóránddal, a *Korunk* szerkesztőivel. További szempont volt az emigrációban megjelenő és a szamizdat kiadványok bevonása a kutatásba. A Petőfi Irodalmi Múzeum 2012-ben a folyóirat alapításának ötvenedik évfordulója alkalmával rendezett egy kiállítást a *Magyar Műhely* tiszteletére. Sulyok Bernadett és Sipos László voltak a kiállítás szervezői és a katalógus szerkesztői. Sulyok Bernadettet éppen ezért vontam be ebbe a kutatásba. A szamizdat kiadványok esetében Danyi Gábort kértem fel egy angol nyelvű tanulmány megírására, akinek 2023-ban jelent meg a pécsi Kronosz Kiadónál *Az írógép és az utazótáska. Szamizdat irodalom Magyarországon 1956–1989* című monográfiája.

A kiállítás Pécsen a Civil Közösségek Házában volt látható 2023. június 7-e és szeptember 13-a között. A megnyitó és a záróesemény alkalmával tartottunk egy-egy kerekasztal-beszélgetést, amelyre a *Jelenkor* és a *Magyar Műhely* mellett meghívtuk az *Alföld*, az *Ex Symposion*, a *Magyar Lettre Internationale*, a győri *Műhely*, a *Prae*, a *Tiszatáj* és az *Új Symposion* szerkesztőit és kutatóit. A kiállítást Ágoston Zoltán, a *Jelenkor* folyóirat főszerkesztője, Dr. Gerner Zsuzsa, a Németországi Szövetségi Köztársaság tiszteletbeli konzulja és Dr. Wolosz Robert, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar dékánhelyettese nyitotta meg, akik elhelyezték a kiállításon szereplő folyóiratokat a magyar, német és lengyel irodalmi és kulturális kontextusban.

A megnyitót követő beszélgetésen Ágoston Zoltán (*Jelenkor*), Sulyok Bernadett (Petőfi Irodalmi Múzeum), Horváth Nóra (*Műhely*) és Ladányi István (*Ex Symposion*, Pannon Egyetem) vettek részt.

A zárórendezvény keretében Ágoston Zoltán a kelet-közép-európai folyóiratok közötti kapcsolatokat, Farkis Tímea (PTE BTK Olasz Tanszék) pedig az olasz irodalmi és kulturális életet meghatározó történelmi összefüggéseket elemezte. A kerekasztal-beszélgetés a PécsLIT irodalmi fesztivál programsorozatának keretében zajlott, Ágoston Zoltán, Karádi Éva (*Magyar Lettre Internationale*), Orcsik Roland (*Tiszatáj*), Szirák Péter (*Alföld*), Balogh Endre és L. Varga Péter (*Prae*) részvételével, Mekis D. János (*Szépliteratúrai Ajándék*, PTE BTK Modern Irodalomtörténeti és Irodalomelméleti Tanszék) moderálásával.

Az alábbiakban a két beszélgetés szerkesztett változatát adjuk közre.

Orbán Jolán